

LOFTALEDEN

En natur- och kulturhistorisk vandringsled

Leden är 20 km lång. Följ gula pilar och markeringar.

Lofta hembygdsgård. Foto: Hans Ålund

LOFTA SOCKEN I TJUST

Tjustbygden med sina djupa Östersjövikar, stora skärgård och ”tjusor” där man så småningom lärde sig odla hade alla förutsättningar för en tidig bosättning. Runt kyrkan i Lofta på ungefär en kilometers avstånd ligger byarna som i en ring; Råberga, Trostad, Vivelsjö, Tingstad och Grånsten. Namn som visar på det äldre samhällets uppbyggnad (ca 700-900 e.Kr) ligger ofta på detta sätt samlade inom ett mindre område. Kyrkan i Lofta ligger på en plats där det funnits en gård med namnet Husa(r) som antyder en storgård med hall. Gården Vivilsjös namn i närheten som i äldre tider var Vivils-Husa(r) innehåller en vivil, en kultledare och gårdsnamnet ”Harg” antyder en kultplats.

Loftabygden är rik på förhistoriska lämningar och kunskaperna om dem har ökat under senare år genom flera nya forskningsprojekt. I boken Västerviks Historia, Förhistoria och arkeologi del 1 kan du läsa mer om traktens fornlämningar. Du kommer att vandra genom en bygd rik på fornlämningar från brons- och järnåldern. Tänk då på att då för ca 3 500 år sedan så stod vattnet ca 8-10 meter över dagens nivå. Det betyder att landskapet såg annorlunda ut och att fornlämningar som idag ligger långt uppe på land då kanske var just i närheten av stranden eller i anslutning till en havsvik.

LANDSKAPETS HISTORIA

De tydliga sprickdalar, som sträcker sig i västnordvästlig till ostsydostlig riktning och som sätter sin prägel på landskapet, kan härledas till rörelser i berggrunden för mer än en miljard år sedan. Men landskapet har varit utsatt för jordbävningar även senare i jor-

dens historia. I havsbandet övergår det i skärgård med fjärdar, öar och skär. Sprickdalslandskapet kännetecknas av höjdryggar med tunt eller inget jordtäckte som omväxlar med långsmala ler- eller vattenfyllda dalgångar. Vegetationen på höjdryggarnas relativt magra marker har tall som det dominerande trädslaget. Inslag av lövskog t.ex. ekskogar påträffas längs hela kusten. Skärgårdens större öar och holmar är mestadels bevuxna med mager hållmarkstallskog. Nordväst en linje Olofsrum-Dropstad-Hägg-Hässelstad är berggrunden homogen granit som är 1650 - 1850 miljoner år gammal. Graniterna varierar från finkorniga till starkt grovkorniga. Ibland kan man se att enstaka mineral, oftast kalifältspat, bildat stora kristaller. Granitens färg skiftar från grått till rött och beror av bergartens mineralsammansättning. Sydost nämnda linje, dvs i de delar av Lofta socken där Loftaleden går fram, utgörs berggrunden av den typiska Västerviks-kvartsiten som här och var har påverkats av inträngande granit-smälta. Västervikskvartsiten är den äldsta berggrunden i Tjust. I ett ca två kilometer brett område sydväst Sursanviken från Tindered till Bjursund består berggrunden av s.k. Ögongranit med inslag av fältspat. Den yngsta bergarten utgörs av diorit som är en basisk djupbergart som finns i större och mindre väl avgränsade områden i både granit- och kvartsitberggrunden. Den förekommer till exempel i Råberga.

Observera att samtliga fornlämningar är skyddade enligt Kulturminneslagen och att åverkan av alla slag är ett lagbrott som är straffbart.

Hällbilder vid Lofta kyrka. Foto: Sven-Gunnar Broström

1-28 se kartan i mittuppslaget

1 LOFTA KYRKA

Lofta socken och kyrka har tidigt medeltida ursprung. Redan på 1240-talet stod socknens första kyrka i gråsten och tegel här. Den gamla kyrkan var försedd med korsarmar. När den nutida kyrkan byggdes 1837 revs den gamla som innehöll flera medeltida kyrkomålningar. Arkitekt var Per Axel Nyström och byggmästare Wilhelm Rosén. Den nya kyrkan gavs en storlek och ett utförande som svarade mot den då stora socknens behov. Det är stiftets största och landets tredje största landsortskyrka. Den renoverades 1950-51. Den nya kyrkan har kvar bl.a. en medeltida dopfont, ett krucifix, en kalk

och en predikstol från 1600-talet. Den gamla kyrkans altarskåp, som tillverkats i Antwerpen vid 1500-talets början, kan man beskåda på Historiska museet i Stockholm.

I vapenhuset finns en ljuskrona i mässing med 36 pipor tillverkad i Gusum 1898. Den äldsta ljuskronan från 1654 hänger i högra sidogången och kyrkans äldsta och förnämsta textil är en del av en konstnärligt broderad mässhake från 1400-talet. Från och med 2014 gäller en ny kyrklig organisation där Lofta församling som en del av Norra Tjust pastorat styrs av ett gemensamt kyrkoråd.

Lofta hembygdsgård. Foto: Hans Ålund

2 HÄLLRISTNING

Denna hällristning är från bronsåldern (1800 - 500 f Kr). Här finns 8 skepp, 1 häst, 4 spiraler och cirklar och 17 skålgropar.

Hällristningar, hällmålningar och skålgropar kallas ofta av arkeologerna för hällbilder. Och dessa ”bilder”, t.ex. skepp eller människor, var inte målet utan mediet. De gjordes i ett speciellt syfte. Men tolkningen av hällbilderna har alltid varit föremål för diskussion. Tag en hällbild och visa den för fem personer och du får minst ett halvdussin svar, säger arkeologiprofessorn Joakim Goldhahn. Hällbilderna gjordes förmodligen av en särskild anledning och deras placering i landskapet blir avgörande för hur vi bör tolka och förstå dem. De kan ha tillkommit i ritualer inför barnafödandet eller vid namngivningsceremonier. Ibland kan det ha handlat om övergångsritualer när pojkar och flickor initierades till män och kvinnor, eller till krigare, sjöfarare eller smeder. Det kunde också

handla om magi eller vara återkommande ritualer vid sommarsolståndet eller midvintersolståndet, för att nämna några tolkningar. Bilderna knackades in för 3 500 – 2 500 år sedan och tanken att någon som du och jag en gång satt hukad med en knacksten och gjorde dessa bilder får fantasin att skena iväg.

3 RÅBERGA HEMBYGDSGÅRD

Under sommaren är denna tidiga 1800-tals gård tidvis öppen för visning. Lofta hembygdsförening arrangerar valborgsfirande, hemvändardag, midsommarfirande, hantverksdag och musikcaféer. Miljön är gårdens ursprungliga, med mangårdsbyggnad (enkammarstuga i två plan), undantagstuga och bodar.

Ladugården som hörde till ligger strax ovanför och är i bruk än i dag. I sen tid har tillskott skett av fattigstugan ”Svingen”, loge, smedja, vagnslider, källare och ett vattenkvarnhjul från Loftaån. Gården har bevarat den gam-

la götiska gårdstypen.

Råberga by omfattar flera gårdar och boningshus. Under 1600-talet bodde Mattis Jönsson och hustrun Brita på Råberga. De fick tillsammans åtta barn födda under åren 1683-1700. Råberga var frälsehemman under Åkerholm under åren 1765 till 1810. Brukare var fyra ”åbor” varav en var rättare. Trots att ”åborna” inte var ägare blev de ändå kvar på gården i flera generationer. För människorna i Råberga förändras villkoren då Chatarina Sophia Lybeckers på Åkerholm låter sälja hemmanet 1810. Fyra gårdar om vardera ¼ mantal växer fram. I april 1968 donerades gården till Lofta Hembygdsförening ”i syfte att befrämja tillvaratagandet och vården av Loftabygdens kulturminnen.”

4 HÄLLRISTNING ”RÅBERGA-SKEPPEN”

För att skydda fornlämningen från miljöpåverkan är den idag delvis övertäckt. Skeppen finns på den sluttande hällen mot väster och är från bronsåldern (1800 - 500 f Kr). Det är åtta skepp med så kallade ”bemanningsstreck”. Ovanför finns ca 25 skålgropar. Det går boskap i hagen, ibland tjurar, så gå inte in där.

Skeppen har förmodligen ingått i den mytologiska föreställningsvärlden. Under nästan tusen år finns denna hållbild på fast berg, på lösa block och på bronsföremål. Skeppsformen förekommer också som gravform. Beträffande tolkningen av hållbilder se ovan. Leden fortsätter på andra sidan vägen längs sluttningen och passerar efter en stund ett röse från bronsåldern som i mitten har en grop som kan tyda på att det har plundrats. Alldeles intill finns

två stensättningar som kan vara från brons- eller järnåldern.

5 TORPGRUND PÄRLBO

Här vid vägkorset låg torpet Pärbo som revs och blev ved under Andra världskrigets energibrist. Spår av torp kan du bland annat se på kvarvarande odlade växter och buskar. Av själva huset syns ofta bara en stengrund och kanske resterna av en skorsten. I närheten kan man ibland se resterna av en källa eller en jordkällare.

6 RÖSE UTKIKSPLATS - INLANDSVY

Ett gravmonument från bronsåldern (1800- 500 f Kr). Den döde eller de döda begravdes obrända (skelettbegravning) under bronsålderns förra del eller brända, (brandbegravning) under den senare. Lagg märke till hur man använde berget för att få ett ”högre” röse. Det skulle synas! I dag ser man långt härifrån, högsta berget är 78 m ö h. Med kikare ser man flera rösen i höjdläge runt om. Förutom Lofta kyrka och kyrkbyn ser man gårdarna Råberga, Gökstad, Hasselby, Södersjö, Vindekulla, Ekeby, Utrike och Grånsten. I nordöst och söder kan man se telemaster, i söder radio- och telemasterna vid Kärningryggen, Gladhammar och i nordväst kan man i klart väder se tornet på Dalhems kyrka 18 km bort.

Bronsåldern hade på många sätt en avancerad stenteknologi. Många rösen är uppbyggda av block som kan ha lossats genom att man eldade på berget så att det sprack. Ibland kunde man utnyttja de naturliga sprickor som fanns i den hårda kvartsiten. Många forskare hävdar att människorna under denna tid ansåg att det fanns ett sam-

band mellan denna världen och andra världar under jorden och över jorden och också mellan döda förfäder och de levande. Deras minne och närvaro var viktig för att de efterlevande skulle känna en trygghet. Seden att bränna den döde infördes omkring 1000 f Kr och kom att bli den vanligaste formen för begravning långt in i järnåldern.

7 STENTORG KLAPPERSTENSFÄLT

Ett geologiskt fenomen från Ancyclusperioden för ca 10 000 år sedan (8 000 – 5 000 f. Kr.) då ”Östersjön” var ett sötvattenshav. Under inlandsisen spolades sten och sand fram mot iskanten och avsattes utanför den i rullstensåsar. Havet svallade dem rena från sand och småsten. Kvar blev de kraftigt slipade stenarna som i dag utgör dessa klapperstensfält. Hur havet har svallat hållarna strax ovanför kan man se på det som kan vara rester av ”jättegrytor”. På berg och stenar finns en mängd arter av lavar och mossor. Lavar växer långsamt och behöver både sol och regn. Titta gärna, men lägg tillbaka

stenarna som de låg. Denna förekomst av klapper har varit mycket större. På 1800-talet och 1900-talets första hälft tog man av denna sten för att bygga vägar. 1950 blev dessa geologiska lämningar skyddade genom lagstiftning så att de skulle kunna bevaras.

8 RÖSE STÅNGERÖR

Ett stort gravröse från bronsåldern (1800- 500 f. Kr.) som är 20 m i diameter vid basen. Östsidan har en sockel av kallmur och överst finns en grop. Det är ganska vanligt med insjunkningar i mitten. Man vet inte om det är gjort med avsikt genom plundring eller av annat skäl eller om den döde gravsattes i en träkista som sedan multnat. Stenarna nedanför har troligen rasat ner från det uppbyggda röset.

Härifrån har man också en vid utsikt över gårdarna Brånestad, Dvärgstad, Måsebo, Eknäs och Starrkärr. Mitt emot ligger Marstrandsberget med en fornborg. Sedan 2002 finns en stig dit upp. Mellan Dvärgstad och Måsebo i söder kan man se ett stort antal rösen i

Stångerör. Foto: Hans Ålund

Utrikeviken. Foto: Hans Ålund

höjdläge på åsryggen.

Att uppföra ett så stort röse var vid den här tiden något nytt. Under föregående period, bondestenåldern 2400-1800 f Kr, var man till en del jordbrukande men jakt och fiske var också en viktig näring för människorna.

9 KVARTSBERGET - SKÄRGÅRDSVY

Detta är det optimala rast- och kaffestället. Stanna och njut av den svala vinden som nästan alltid blåser från något håll. Här 70 m över havet ser man över det som kan ha varit Tjusts vagg, skärgården. Vattnet du ser är Utrikeviken, en inre del av Gudingeviken. Berget är av kvarts med enstaka helt vita partier. Rakt i söder ser man Hovrickaberget med Pukes grotta som utgör en del av det vi kallar ”det osynliga kulturarvet”. Pukes grotta är en plats som återspeglar gamla traditioner och sägner där själva platsen var det viktiga. Idag är berättelsen om jätten Puke mest rolig kuriosas.

Vidare ser du gårdarna Utrike, Vinö och Ekhult och fritidshusområdet

Lerboholm. I horisonten i sydost syns delar av centralorten Västervik med Sankt Petri kyrka och några av stadens vattentorn.

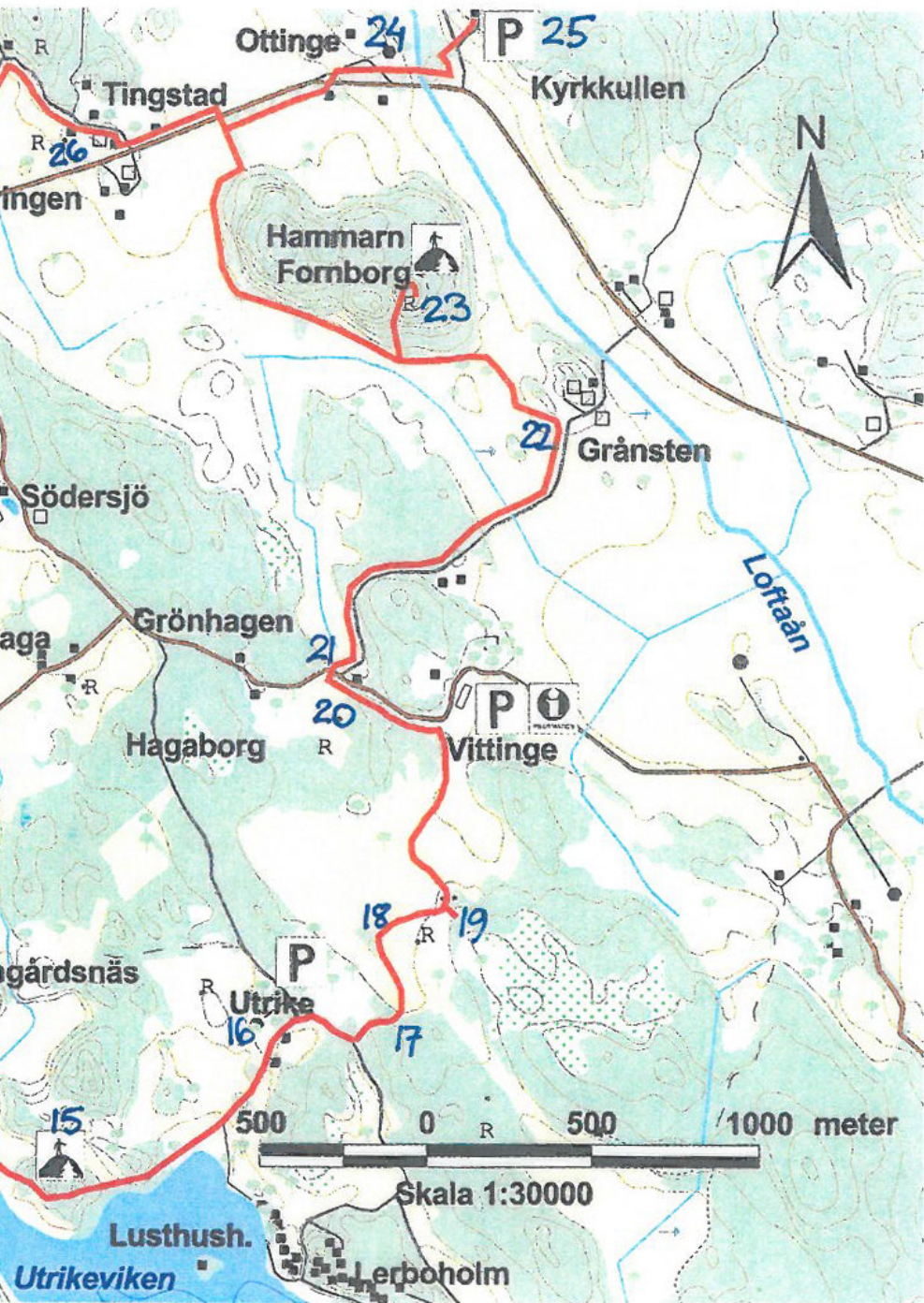
10 RASBRANT

Detta är en trång passage med ett unikt mikroklimat där söderläget ger en speciell miljö. I samarbete med Skogsvårdsstyrelsen har vi satt upp skärmar som snart ska förnyas med information om denna nyckelbiotop. Växter och djur får här sköta sig själva utan mänsklig inblandning. Det är meningen att trädstammarna skall ligga och multna och ge livsrum åt tusentals individer.

11 SUMPSKOG

Detta är ett annat exempel på nyckelbiotop. I den ”blöta” skogen skapas ett unikt livsrum. De höga socklarna vid trädens stambaser är speciella för denna biotop - en våtmark. Efter ett tag passerar man en skogsplantering av tall och här växer det enbuskar i kanten av området som förr var betesmark.

12 STENSÄTTNING

En grav som är 22 m i diameter från den yngre bronsåldern (1100- 500 f Kr) alternativt från Skandinavisk järnålder (500 f. K- 1050 e.kr). Skandinavisk järnålder är den period då järnet blir allt vanligare i denna del av världen. Men det är också en tid då runskriften skapas, skandinaver deltar som soldater i den romerska armén, de första stadsliknande bebyggelserna uppförs och den kristna tron börjar anammas i Skandinavien.

Detta är en grav med minst en brandbegravning som kan vara plundrad. Begravningskicket utvecklades så att eldbegängelse blev allenarådande från och med ca 1000 f Kr. Hövdingasamhället hade inte behov av kraftiga statusmarkeringar eftersom man var etablerad och hade sin maktposition. Den döda kroppen uppfattades emellertid fortfarande som betydelsefull efter att själen hade frigjorts i bålet. En stensättning som denna kan bilda en övergång av gravseden från ett mäktigt röse till en grav med platt yta. I mitten står en gammal tall. Den skålvända formen på barken talar om att trädet är mer än 350 år gammalt.

13 SKÅLGROPSSTEN

Denna form av block med skålgropar ovanpå en häll är de vanligaste ”hällbilderna” från bronsåldern. Trots det finns det inga fördjupade arkeologiska studier om dem. Skålgroparna finns nästan överallt på hällar med inhuggna bilder. Det stora antalet skålgropar, 17 565 registrerade bara i Småland, visar att de måste haft stor betydelse. Och mängden kända skålgropar ökar hela tiden, inte minst i Tjust där man fann 850 nya vid en inventering 2011. Vad har människor velat uppnå med

att göra skålgropar? Skålgropar kallas ibland också Älvkvarnar och kopplas då samman med folkliga föreställningar om älvorna som kunde hemsöka människorna i sömnen och beröva dem kraften genom att suga på fingrarna när de sov. Skålgroparna förknippades med älvorna och användes aktivt inom den folkliga läkekonsten. Den vanligaste vetenskapliga tolkningen av skålgroparna är att de använts i religiösa och rituella syften. Men på vilket sätt och i vilket syfte är man inte ense om. Ibland förknippas de med fertilitet och fruktbarhetskult, ibland med riter för att framkalla sol och regn. En annan tolkning är att de använts som offerskålar för att blidka döda anfäder. De flesta skålgropar ligger i det öppna kulturlandskapet högst upp på låga berghällar, stenar eller stenblock och i regel lågt i terrängen. Skålgropar hittas sällan på bergskrön eller höjder.

Detta Block upptäcktes vid planeringen av Skogsvårdsstyrelsens arbete 1996 med att restaurera området till hagmark. Målsättningen med restaureringen var att återskapa kontakt mellan vattenspegeln från Prästgårdsviken, lövträd och betande nötdjur. Idag, 20 år senare, kan vi se om man lyckades med sin målsättning.

14 STRANDÄNGAR

En hävdad biotop betad av gårdens djur. Gården är Stengårdsnäs som har varit socknens prästgård i många år fram till 1960-talet. På 1980-talet köptes den från kyrkan. Den gula mangårdsbyggnaden, ett frontespishus av traditionellt slag, är klätt med liggande panel, har sadeltak och en omfångsrik entré med veranda och balkong under ett utskjutande tak.

Det byggdes i början av 1800-talet efter en brand. Här finns också en tiondebod och en backstuga från 1700 - talet. I dag har gården jordbruk och en nyuppförd ladugård. Nötbo-skap betar hävdade ängar.

15 ÄNGSMARKER FRUÄNGEN

Här kommer du som vandrare in i tre olika typer av ängsmark. Först våtäng, sedan friskäng och högst upp torräng. Alla med sina träd som lind, hassel, ek, al, björk och växter. Tack vare att ängarna betas och inte gödslas kan en långvarig hävd behållas av denna högt värderade mark. I strandängen före-kommer gulkämpar, strandkrypa, salt-tåg m.fl. På torrare mark växer svinrot, blodnäva, jungfrulin, solvända, vårbrodd m.fl. Där leden går ner mot vattnet vid linden ligger kluvna ekstockar att sitta på. Ta gärna en paus och njut av landskapet.

16 UTRIKE GÅRD

En gård med rötter långt tillbaka. Måns (Nilsson) Länk fanns här 1473-1501. Huvudbyggnadens fasad åt trädgården visar en tvåvånings träbyggnad med frontespis om tre fönsteraxlar, brutet tak med hela gavlar. Uppfört 1797 har denna byggnad en karakteristisk planlösning med tre rum vid gavelpartiet. På gårdens marker finns en stor samling fornminnen från bronsåldern, med hällristningar, rösen, skeppsättningar och stensättningar. Gården har i dag entreprenadverksamhet inom skogsbruket.

17 RÖSE

En grav, ett ”rörigt” röse med rester av en kraftig kantkedja, som är från den senare delen av bronsåldern.

Utrikestenen. Foto: Sven-Gunnar Broström

18 "UTRIKESTENEN"

Utrikestenen är ett friliggande stenblock med flera olika hållbilder. Den har en unik "ärjningsscen" där man ser en häst med tömmar som drar en årder. Hästen styrs av en människofigur med ett svärd(?). Vidare finns fyra skeppsfigurer, varav tre har totaluthugget skrov vilket är relativt ovanligt, fyra ringmotiv i form av cirklar och spiraler, en solskiva samt två djurfigurer. Ovanpå blocket finns 15 skålgropar.

Utrikestenen dateras till äldre bronsålder utifrån stilen på skeppen (1500-1100 f.Kr.) och tillhör den grupp hållbilder i Tjust där de tre viktigaste motiven från bronsåldern – solen, skeppet och hästen – finns. Blocket består av amfibolit och kan ha förts hit av inlandsisen.

19 HÄLLRISTNINGAR OCH RÖSE VID "VITTINGEHÄLLARNA"

Röse

Det nu flacka röset innehåller en gravkista av flata stenar vid tallen. Det kan ha funnits stenar som lock och hållarnas yttersidor packades med stenar för att bilda ett röse. Både högar och rösen byggdes med en kantkedja av stora stenar. Från början var rösen mer tydligt avgränsade än vad de är idag. De flesta gravar under bronsåldern har haft en grav i mitten, ofta en hållkista, som täckts av ett stenröse. I vissa högar har centralgraven varit en trækista av plank eller kluvna stockar.

Det var framför allt de döda från samhällets övre skikt, främst vuxna män, som begravdes i hög. Det är ovanligt med barngravar. I männens gravar finner man framför allt smycken och personlig utrustning av brons som rak-

knivar, svärd och yxor. I kvinnornas gravar finns oftast smycken av brons som dräktnålar och spännen.

Under äldre bronsålder började man bränna de döda på gravbål och sedan begrava de brända benen.

Från enkla flatmarksgravar med trækistor med eller utan stenpackning utvecklade man sättet att begrava till kistliknande utrymme med plana stenhällar. Loftaleden passerar några mindre runda stensättningar med brandbegravningar. Dessa är svårare att upptäcka men har en ringformad stensättning i ett lager och med nästan lika stora stenar inuti ringen. Idag finns 4 145 enskilda gravar registrerade i Tjust och många ligger på de 290 gravfält som hittills dokumenterats. Men antalet gravar är långt större då alla utan synlig markering inte finns med i dessa siffror. Antalet gravar som är rösen i Tjust är 855 stycken varav 110 ligger i Lofta.

Hällristningar

På den nästan plana bergytan finns 6 skeppsfigurer, 1 människofigur och några linjer inom en yta av 2 x 8 m. Skeppen är i några fall ganska fragmentariska. Målade stenar utmärker dem, men betande kor kan flytta markeringarna. Här finns ett exempel på ett vanligt läge för ristningar, i en svag rännil från en överliggande berghäll kan ristaren ha använt vattnet vid ristandet. Strax intill finns ett exempel på ett skepp som torde vara ristat i mycket sen tid. Skeppsformen stämmer inte och inte heller läget, tvärs inlandsisens räfflor. Tydligast är dock den ljusa kontrasten av den huggna figuren mot det mörkare kvartsberget men idag är den nästan helt täckt av lavar.

På den stora hällen ner mot gärdet

finns en hållristningsyta, 2 x 3 m, samt ett skepp några meter nedanför. Den samlade gruppen består av två människofigurer, en är bågskytt, en andra med ett djur och två djurfigurer, fyra hela skepp, ett ofullständigt samt 64 skålgropar.

Här kan man sitta en stund och njuta av landskapet. Gården du ser i norr heter Vittinge.

20 HÄLLRISTNING

Denna är en ristning med ett 1,9 m långt skepp med 23 bemanningsstreck. Längden är häpnadsväckande.

Det brukar ligga målade stenar vid skeppets båda ändar. I dag ser vi bara ett yttre tecken för något som då sannolikt hade en helt annan innebörd. Skeppets form är det traditionella med en linje för reling och en för köl likt en utriggad kanot.

21 TORPGRUND SVINGEN

Här låg socknens fattigstuga som nu står på hembygdgården i Råberga. Åtta personer har bott i det enda rummet som fanns i stugan. Ställ dig på husgrunden och försök föreställa dig hur det skulle vara att bo så många på denna yta. Första gången namnet Svingen nämns i husförhörlängderna är 1881, men det finns anledning att tro att stugan fanns tidigare. Många som bodde i Svingen är kända till namnet. Den som sist hade sin bostad här var änkan Anna Charlotta Andersson som bodde här mellan 1940- 1950. I samband med att den intilliggande gården Hagalund såldes till nya ägare 1979 skänktes Svingen till Lofta hembygdsförening och flyttades till hembygdgården.

22 FÅNGSTGROP GRÅNSTEN

Varggropen är 4 m i diameter men har varit djupare än dagens 1 m. Den är stensatt och har en vall runt kanten för att göra djupet större. På mitten av 1800-talet använde man fångstgropar för att fånga och döda varg. Vargen var ännu på mitten av 1800-talet en fruktad och hatad plåga för såväl större som mindre jordbruk. 1835 dödades 39 vargar i Kalmar län, 1849 25 vargar, 1855 21 vargar. Länet har idag besök av enskilda vargar som är ute på vandring men senast som vargar fällts i länet var 1857.

Byn Grånsten är en s.k. klungby. Gården har i dag jordbruk med köttproduktion.

23 FORNBORG "HAMMARN"

Fornborgen utgör ca 80x50 meter av berget och avgränsas med en stenvall som är 2- 4 meter bred och 0,5-1 meter hög. I sydost finns en kallmur i flera skift. Det är troligt att denna "borg", tillsammans med den närmaste norr om gården Hasselby, har varit befästa offensiva försvarsborgar under järnåldern (500 f. - 1050 e. Kr). Då kan stenmuren ha burit en pallisad av resta stockar. Vattenytan var ca 8 meter högre på den tiden och de båda "borgarna" låg på var sin sida om den vik som sköt in mot Hässelstad och Björnsholm.

Åsikterna om fornborgarnas funktion går isär. Några hävdar att de varit en tillfällig tillflykt för de kringboende, andra menar att de varit försvarsanläggningar medan andra åter sett dem som bevakningsposter. Nyare forskningsrön ställer sig frågan om fornborgar

huvudsakligen ska tolkas som militära anläggningar eller ej. Borgarnas topografiska placeringar skiljer sig starkt åt mellan olika platser. Därför är det tveksamt om alla dessa fyndplatser ska sammanföras under det gemensamma begreppet ”fornborg”. En alternativ benämning som lanserats av arkeologen Michael Olausson är det mer neutrala ”vallenläggningar”. I Tjust ligger dessa vallenläggningar oftast vid äldre vattenleder och har en brant sida mot vattnet. Dessutom ligger många inom siktavstånd även om dagens skog skymmer en del. Loftaleden har nu kommit fram till ännu en rastplats som kan ge vandra- ren välbehövlig vila.

24 OTTINGE

Ottinge säteri är från tidig medeltid. Ett säteri var huvudgården i ett frälsegods och befriad från skatt. I gengäld skulle gården bidra till krigsmakten. År 1275 inrättar Bengt Magnusson (Folkkungättens lagmansgren) ett kanikerämbete vid Linköpings domkyrka till dominikanhelgonet Peter martyrens ära och skänker gården som underhåll. 1450 byter kanikern Peter Håkansson bort Ottinge. Från mitten av 1800-talet kom Ottinge att ingå i den Adelswårdska intressesfären. 1846 byggde C. J. Adelswårds trojänare överinspektören S. Cullberg en ny stor huvudbyggnad i Tjustempirens anda. Det är en vacker byggnad med en enkel och samlad form. Arkitekt är Jonas Jonsson. Det är ett vitputsat tvåvåningshus på enkel rektangulär grundplan, omfattar sju axlar och är täckt med ett lågt valmtak. Övervåningen har större fönster för att framhäva känslan av statusvåning.

Porten flankeras av tunna pilastrar som bär en enkel kornisch. Huset har en suterrängvåning åt den intilliggande Loftaan.

25 KYRKKULLEN VID OTTINGE

Här finns ett gravfält från sen järnålder (järnåldern 500 f.Kr.–1050 e.Kr.). Här finns skeppsättningar, stensättningar, treuddar och högar, alla med brandbegravningar. Namnet Kyrkkullen har sannolikt ett tidigt ursprung. Kyrkan kan ha fått marken i gåva av någon av gårdens tidiga ägare. Överinspektören Cellberg tänkte sig däremot en forntida kyrka på en stengrund i området.

26 DOMARRINGAR VID TINGSTAD

Detta är ett gravfält från järnåldern (500 f.Kr.–1050) med brandbegravningar. Den övre, mindre, domarringen består av 16 klumpstenar, och den nedre större av 18 stenar. Vid sidan finns likformiga stenar som kan ha varit flyttade ”domarringar”. Namnet kan härledas till en medeltida uppfattning att domarringar var en sorts tingsplatser. På stenarna satt utvalda domare och i och med det udda antalet stenar kunde en dom aldrig bli oavgjord. Från järnåldern finns dock inga tecken som tyder på en sådan funktion. ”Domarringarna” var en gravform som utvecklades under järnåldern. Man lade något av den dödes brända rester vid en stor s.k. klumpsten. I senare tid har erosion och betestryck fått markskiktet att helt försvinna. Domarring är således en forntida gravanläggning som kom i bruk under slutet av bronsåldern men var mest frekvent under folkvandringstiden. Stenarna är ofta udda till antalet, sju eller nio stenar är det vanligaste.

Domarring vid Tingstad. Foto: Hans Ålund

27 GRAVFÄLT

Vid väg 213 ligger ett gravfält med två domarringar och tretton stensättningar. Klumpstenarna i domarringarna är lätta att se men de runda stensättningarna kan vara svårare att upptäcka.

28 GRAVFÄLT

På åschrönet ligger ett gravfält som består av 30 runda stensättningar. I den nordvästra delen ligger Tjusts största skeppsformade stensättning från bronsåldern som är 45 m lång och 7 m bred. Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister upptar 66 skeppsformade stensättningar i Tjust. Några av dem är troligen från järnåldern.

De vanligtvis förekommande stävstenarna saknas, den ena änden är skadad av en yttäckt.

Skeppet hade en central roll under bronsåldern, inte minst inom den religiösa sfären. Därför är det inte så förvånande att skeppsformen också förekommer i gravform. De skeppsformade garvarna har en särskild symbolisk innebörd. De förekommer främst i de centrala områdena av Tjust

och är gravar för personer med en särskild ställning. Skeppen har också ett samband med bronsålderns sjöfart och handel.

Så har du kommit tillbaka där du förmodligen började. Vi hoppas att vandringen i Loftas kultur- och naturmiljö varit lärorik och avkopplande.

Leden utvecklas varje år. Lämna gärna synpunkter i dagboken i informationslådan vid Lofta kyrka. Besök gärna också Lofta hembygdsgård i Råberga som berättar mer livet i dessa trakter.

Observera att det inte är tillåtet att måla i eller påverka ristningar och fornlämningar.

Texten är sammanställd av Hans Ålund, ordförande i Lofta hembygdsförening.

Tack för besöket och visad hänsyn
Lofta hembygdsförening
www.loftahembygdsforening.se

Arkeologisk periodindelning

Äldre stenålder – jägarstenålder

Paleolitikum	ca 12 000 f.Kr.–10 000 f.Kr.
Mesolitikum	10 000 f.Kr.– 4000 f.Kr.

Yngre stenålder – bondestenålder

Neolitikum	4000 f.Kr.– 1800 f.Kr.
------------	------------------------

Bronsålder

Äldre bronsålder: period I–III	1800 f.Kr.– 1100 f.Kr.
Yngre bronsålder: period IV–VI	1100 f.Kr.– 500 f.Kr.

Äldre järnålder

Föromersk järnålder	500 f.Kr.–	år 0
Romersk järnålder	År 0–	400 e.Kr.

Yngre järnålder

Folkvandringstid	400 e.Kr.–	550 e.Kr.
Vendeltid	550 e.Kr.–	800 e.Kr.
Vikingatid	800 e.Kr.–	1060 e.Kr.
Medeltid	1060 e.Kr.–	1520 e.Kr.
Historisk tid	1520 e.Kr.–	nu